

PRZYSTOJNOŚĆ (90) *sb f*

Oba o jasne (w tym w drugim 1 r. błędne znakowanie).

sg *N* przystojność (19). ◇ *G* przystojności (27). ◇ *D* przystojności (10). ◇ *A* przystojność (17). ◇ *I* przystojnością (6). ◇ *L* przystojności (7). ◇ *pl* *G* przystojności (1). ◇ *A* przystojności (2). ◇ *I* przystojnościami (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (trzy z niżej notowanych przykładów) i XVIII w.

1. *To, co przystoi, godzi się, być powinno; decentia Mącz, Cn; dignitas Modrz, Cn; condecientia Calep, Cn; honestum, competentia, convenientia Mącz; aequitas, decus Modrz; congruentia Cn (78) : Mącz 295d; „[...] lecz za ty Twe postępkę godzienby [= godzien byś] ostatniej zapłaty.” Na to rzekł Aleksander: Słusznie mie winujesz, A nad przystojność, bracie, nic nie występujesz. KochMon 21; że oni [ludzie w prawie biegli] y roftropniey/ [...] o Rzeczypospolitey rǎdźić będą: y lepiej w kǎzdey rzeczy przyftoyność obaczǎ/ niźli ci/ ktorzi zǎwǎzdy nǎ iǎśni miedzy ludźmi żywǎc/ [...] włǎfnem namiętnościami służyć zwykli. ModrzBaz 97v, 98v; Calep 235a.*

W połączeniach szeregowych (3): Decentia, Trǎfność/ słuźność/ przyftoyność Mącz 79c, 482a; Niemniey teź y to ieft rzecz potrzebna/ ǎby o rzeczǎch podobnych/ podobne prǎwǎ łtǎnowiono: boby fię wtey podobności/ roftropność/ dobra rǎdǎ/ y przyftoyność iǎśnie okǎzowǎłǎ ModrzBaz 99.

Wyrażenie przyimkowe: »wedle przystojności« = naleźycie; pro dignitate Modrz (2): Aby kǎzdy wźywał swoich powinności/ Co komu naleźǎł wedle przyftoyności. RejZwierc 248v; ModrzBaz 45.

a. *Pojedyncza zaleta człowieka (tu jedna z umiejętności wojskowych) (1) :*

W połączeniu z przymiotnikiem od rzeczownika osobowego = to, co stosowne dla członka danej społeczności (1): Boleław będąc w kwitnǎcey młodości, Wprǎwny w rycerłkie wźelkie przyftoyności. Rułnaki, Węgry, y Niemce z Czechǎmi, [...] Męźnie porazał KlonKr C4.

a. *Przestrzeganie zasad moralnych, przywoitość, obyczajność, uczciwość (65) : dofyć nǎ tym iź będye [dworzǎnin] dobrym cnotliwym człowiekiem/ bo tu w tym ieft mǎdrość/ łprǎwiedliwość/ męźność/ powłcięgliwość/ y wźytko ine/ co ku przyftoyności naleźy GórnDworz G3, X2v; Abowiem czǎłem ludźie mǎimǎiǎ/ iź P. Bog o ludzkie rzeczy nic niedba/ [...] zǎ czym przychodźi wielkie zǎmierzǎnie w żywoćie. Ale kiedy wierzymy że Pan Bog [...] ieft w miłości zawiśny/ tedy rzeczy tǎkowsy rozmyślǎnie/ łatwie nas w nǎłzey przyftoyności zǎtrzymǎ. KuczbKat 280; RejZwierc 122v, 179; (nagł) Ian Tomǎłz/ Kilian Droiewłcy. (–) TYch y cnotǎ y rozum zǎwłze pięknie rǎdźi/ Wierz mi że s przyftoyności żaden nie zǎbłǎdźi PaprPan Nv; ModrzBaz 98; nie Bóg v niego/ Ani przyftoyność wǎżna: ǎle co iego Dułzy mił/ [...] To chwali KochPs 15; KochPhaen 5; ActReg 54; Czǎłem fię tedy łpowiedz tǎkǎ czynić musi z powinności/ [...] czǎłem z przyftoyności/ ǎby fię w więtfzych lećiech/ y doźrǎłfzym o wźytkim rozłǎdku/ lepiej sumnienie porǎtowǎł. LatHar 131; CiekPotr 5, 48; iź cnotǎ nie pǎtrzy nǎ zapłǎtę iedno nǎ swoię przyftoyność. SkarKazSej 670a; Ale porzǎdek nǎ wyłokim niebie/ Nie tǎk pǎtrzǎcych myśł ciǎgnie do siebie/ Iǎk zakon/ Pǎnie/ twoy ku przyftoyności Nǎklǎnia łmyłły SzarzRyt A3v; [bo rozumiemy iednę przyftoyność przednieyłzǎ/ ktora ma mieyłce zwierzchnie/ ǎ tǎ fię zǎraz okołó wźytkich cnot wobec bǎwi y wźytkie w łobie zǎmyka. Drugǎ przyftoyność ieft [...]. Tę przyftoyność przednieyłzǎ ǎlbo zwierzchniǎ tǎk połpoliće wyłkǎdǎiǎ: Przyftoyność ieft/ gdy to czyniemy co fię zgǎdza z człowieczǎ zǎcnoścǎ CiceroKosz 50 (Linde)].*

I sg w funkcji okolicznika sposobu: »przystojnością« = *właściwie, należycie* (1): Gdzie [w dziele „O poprawie Rzeczypospolitej”] náydzie káždy iáką przyftoynością/ Rzeczpołpolitą vpádlą nápráwić/ W klobie poftáwić. *ModrzBazStryj ¶12v.*

W połączeniu z przymiotnikiem od rzeczownika osobowego = to, co jest stosowne dla członka danej społeczności (3): Ten [król Zygmunt] fortunnie spokoynie tę Koronę rządzil/ A namniey w przyftoyności Krolewskiej nie błádził. *PaprPan Ee2v; ModrzBaz 15;* czemu się declarował [pan Rogoziński] tak zato przy nim [elektorze] stac chcę poki mu ieno przystoinosc slachecka Polska dopuszcza *ActReg 33.*

W połączeniach szeregowych (5): Przeto niechay Kápłan Rodzice vpomina/ áby swym dzieciom ku cności/ ku przyftoyności/ powściągliwości/ y fkromności/ y swiátobliwości náuczycielmi byli *KuczbKat 310;* á izby fię to pokázowáło że on to czyni/ częścią dla części swey/ częścią z miłości Rzeczypołpolitey y pobożności/ ábo przyftoyności Chrześciánłkiej? *ModrzBaz 15; NiemObr 150. Cf Wyrażenia przyimkowe.*

W przeciwstawieniach: »przystojność ... nieprzystojeństwo, niewstyd, sromota« (3): iz piękność/ iest twarz przyiemna/ luba/ wesoła/ á ktora prágnie przyftoyności: á fkárádość zálię twarz ponura/ przykra/ smętna/ mierziona/ á ktora chćiwa iest ná nieprzyftoieństwo. *GórnDworz Ll5v; KochDryas A2v;* Tę nádzieię mam/ że ludzi bączné/ którzy przyftoynóść á frotę rozeznác mogą/ po sobie mieć będe. *KochPij C.*

Zwroty: »odwieść (a. uwieść) od przystojności« [szyk zmienny] (6): Diogenes on słówny Philozoph/ kto o nim czyta/ tám fię náslucha w iákicy wadze v niego złotá álbo bogáctwá były/ áby fię był miał dáć wwieść od przyftoyności swoiey *RejZwierz 38;* Bo iellize czo może ozdobić poćciwego człowieká/ tedy ftála á ftáteczna mysl/ [...] iz go áni ftrách/ áni dobrodzieystwo żadne od iego poćciwey przyftoyności nigdy nie odwiedzie. *RejZwierz 85;* Swięta páni poruczywšy Pánu Bogu niewinność swą woláła ná frogie niebezpieczeństwo gárdło swe wydác nizli fię dáć odwieść od oney swiętey przyftoyności swoiey. *RejZwierz 201v, 37v, 134v, [203].*

»przystojności, od przystojności się unieść (a. unosić)« [szyk zmienny] (1:1): przedlię káždy ftan/ gdyż iákożkolwiek záchowa powinność swoię pocźciwą/ pobożną/ pomierną/ á nic fię nie vnoši od przyftoyności swoiey/ iednoftáyne przywileie ma od Pána swego nádáne *RejZwierz 51v;* Pokazało się iednak zesmy się przystoinosci swoij nie vniesli baczenie maiąc na Koronę tę *ActReg 30.*

Wyrażenia: »pocźciwa (a. uczciwa) przystojność« = *honestas* *Modrz* (7): *RejZwierz 37v, 85, 267;* A áczkolwiek się częftokróć fercá ludzkie wielą rzeczy zátrudniáią/ iz niełácno mogą rozeznác co iest vcźciwego/ włzákże w rzeczách iáwnych/ człowiek dobry od pocźciwey przyftoyności odstępowác niema. Lecz wiele rzeczy iest/ ktore nam vcźciwą przyftoynóść okázác mogą *ModrzBaz 27v, 27, 30v.*

»powinna przystojność« (1): á widząc [członkowie *Societatis Iesu*] iáko wielki pożytek z tákowey coⁿtemplácyey fámí odnofzą/ bliźnich tákże swoich do tego vpomináią y wiodą/ áby tymże spósobem żywot swoy prowadzili/ czym iednak wiele ludzi w powinney przyftoyności zátrzymywáią *ReszHoz 137.*

Szeregi: »cnota, (a, i) przystojność« [szyk 3:1] (4): *GórnDworz Mm2v;* tylko chćiey iáwnie pokázowác [królu]/ Ze/ iáko fám przyftoynóść/ y cnotę miłuielz Ták nie wftydu [lege: niewstytu]/

y fałszu w drugich nie lubuiefz. *KochDryas* A2v; *Phil* I4; w czym tego trzeba przełtrzegąc/ áby dla podobánia komu przeciwko cnoćie/ á przyłtoynośći nic lię nie wyłtępowáło. *KochCn* B3v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»cześć a przystojność« (1): Słowá y łpráwy włzytki ich [*rodzice synów*]/ niechayby łtołowáli ku cźci á przyłtoynośći [*Dicta et actiones eorum omnes ad decus*] *ModrzBaz* 10.

»porządek i przystojność« (1): ktora [*mierność*] nas od niesłufznych rołkołzy odzywa/ á do słufznych obzarłtwu y nierządności ćielełney miarę vłtáwuie/ hámując włzeláki zbytek/ á nieiáki porządek y przyłtoyność [*ordinem quendam et decorum*] przez włzytek čás żywotá ludzkiego łtánowiąc. *ModrzBaz* 8.

»powinność a przystojność« (1): A włzákoż y o pánu śrzednim/ gdy lię kto łłufznie rozmyłli ná łpráwy y połtępkí iego/ iákoby lię miał łłufznie á poćciwie w łwey powinności á przyłtoyności záchowác/ y tám znajdzie dołyc zámiełzánia około wieku tego łwiętego. *RejZwierc* [121].

»prawo i (abo) przystojność« = *ius a. lex et (aut) aequitas* *Modrz* [*szyk 2:1*] (3): Bo á co pewnego ábo długo trwáiącego połtánowíc mogá ći/ ktorzi lię więcey około gołpodárłtwá/ ábo też nieco około łádow báwili: á tych náuk/ ktore zámekáią w łobie źrzodłá praw y włzytkiey przyłtoyności/ nic nieumieią? *ModrzBaz* 97, 104; IVż to náłtáłá táka zápamiętáłość y niebáczność ná przyłtoyność y ná práwo: nie dawłzy pozwu łtronie, fingowawłzy pozew zdawáią *SarnStat* 1296. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»i rozum i przystojność« (1): Y rozum tedy y przyłtoyność [*Et ratio igitur et aequitas*] rádźi/ áby ći ktorzi ledwie kiedy wytchná od ćięłzkich brzemion/ wytchnęli wđdy od tákiego podatku. *ModrzBaz* 122v.

»stałość i przystojność« (1): Z tąd ná ołtátek roście męłtwo/ ktore záchowuie w niebezpiecznościách przypadájących łtáłość y przyłtoyność [*constantiam et decorum*] *ModrzBaz* 8.

»uczciwość, (a) przystojność« = *honestas et aequitas* *Modrz* (2): *Mącz* 157d; Bo to ná prawdźiwe męłtwo naleźy/ nie ták dálece sławy łzukác/ iáko vcźynkow sławnych/ ktoreby z vcźciwościá á przyłtoynościá złączone były. *ModrzBaz* 107v.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle (a. wedla) przystojności« = *cum dignitate* *Modrz* (2): Ale náłze cźáły [...] doznály fortelów/ ktoremi pokoy wedle przyłtoyności bronion y wcáłości záchowan być ma *ModrzBaz* 47v; Ten [*Bóg*] siłá/ y męźnym łercem mnie opátruie/ Ten mój wedla przyłtoyności [!] żywot łpráwuie *KochPs* 25.

»przeciw przystojności« (2): Przyacielowi więcey/ niżli prawdzie Chćieć łłuzyc/ zda lię przeciw przyłtoyności. *KochOdpr* A4.

~ *W połączeniu szeregowym* (1): Ináczey dziłiefłzych cźáłow ludzie połtępuią/ ktorzy potáiemnie zdrády czynią nieprzyacielom/ przeciw przyłtoyności / łłufzności/ y łpráwiedliwości. *Phil* O3. ~

»nad przystojność (a. wszytki przystojności)« = *wbrew przyzwoitości* (4): *LibLeg* 11/151v; ktorzi [*panowie radni*] zdáliby lię Rzeczpółpolitá zdrádzác ábo ná mieśne iátki wydáwác/ iełliby wedle powinności łwey nieopieráli lię Pánu/ gdyby co chćiał nád przyłtoyność [*quod non deceat*] pocźynác *ModrzBaz* 50; *SkarŻyw* 251.

~ *W połączeniu szeregowym (1)*: Nie bądźcie iáko ci młódzy Grekowie brácia wálzy/ którzy ták wiele kroć czyniác/ [...] nigdy nic ftátecznie nie trzymáli/ ále [...] przeciw S. Zborom/ nád vmowę/ nád práwo/ nád przyftoyność/ y poftánowienie kościelne/ y Duchá ś. niezływaną fukienkę Chryftufowę rozdzieráli *SkarJedn* 333. ~

W przén (1) : Wielki przyiáciel przyftoyność: tą sobie Roskázác służyć/ nie iest przyiácielka. *KochOdpr* A4.

a. Pojedyncza zaleta moralna człowieka (5) : A lepieyby fie vczyć tákich przyftoyności/ Ktoremiby fwoy ftan wieść w zacney poczciwości. *RejWiz* 5v; bo fie thu máluie álbo figuruie człowiek vcćiwy [...] y kázda przyftoyność iego. *RejZwierc* [28³]v, 52, 85, 210.

b. Zgodność z przepisami, nakazami [czego] (2) : (*marg*) Dowodj przyftoynoci przereczónego nabożeńftwa. (–) iż w tym włytkim nabożeńftwie/ nic fię słuźnie zgánić nie może. Bo iefli idzie o Paćierz/ od fámeo P. Iezulá go mamy. *LatHar* 510, Aaa7v.

2. Honor, dobre imię; dignitas Cn (5) : *ActReg* 54 *cf* *Zwrot*.

W połączeniu szeregowym (1): Przetho Dworzánin muśi fie pilnie przypátrowác/ iákiei ci będą myfli/ przy kthorych trefnowác ma: [...] więcz muśi mieć baczenie ná czas/ ná mieyscze/ ná fwoię przyftoyność y záwołanie: muśi we włytkim mieć miárę *GórnDworz* S3.

W przeciwstawieniach: »gwałt, mus ... przystojność« (1): Bićié/ ogién/ y włytko to od czego boli Wyciśnie/ iż powiedzieć muśisz poniewoli Naywiętfzé táiemnice: cnotá nie pomoże: Mus/ á gwałt/ dobrze więcęcy niż przyftoyność może. *GórnTroas* 43.

Zwrot: »przystojność zachować« (1): A gdy go [*Kuklinowskiego*] wm MMP ztey takowey [*rady*] tam wyrwiefz, azeby on przystoinosc swą wcale zachował, chce bydz wm zato [...] powinien, ale okrom przystoinosci swey, niemasz nic takowego ciężkiego, czego by nie wolał podiác *ActReg* 54.

Wyrażenie: »poćciwa przystojność« (1): Abowiem ftáteczny vmysł á poćciwe serce nigdy fie zá żadne fkárby w niewolá záprzedác nie może/ á zwłáfczá czymby miało wfczyrbić poćciwey przyftoyności fwoiey á sławy fwoiey. *RejZwierc* 37v.

Szereg: »przystojność a sława« (1): *RejZwierc* 37v *cf* *Wyrażenie*.

3. Piękność; decentia, decorum Calep, Cn; decor Mqcz; convenientia, pulchritudo Calep (4) : Decor, Przyftoyność Okrálá/ Ochędożenie/ piękność/ foremność *Mqcz* 79c; *Calep* 291a, 292a.

przystojność w czym (1): Prepon, Latine decorum – Prziftoinończ w mowie y w fpiawach [!]. *Calep* 847a.

4. Cecha charakterystyczna [czego] (1) :

Szereg: »własność i przystojność« (1): Abowiem to iest własność y przyftoyność tákich [o religii i wierze] rozmow/ iż nye záwífle fye ták piífle/ yáko fluffnye ma być piífano *KromRozm* I A2.

5. Wyrażenie przyimkowe: »według przystojności swej« = *według możliwości materialnych (2)* : áby ci włyfcy ktorzykolwiek pozytki fwe w Rzeczyp(ospolitej) náfzey máią/ áby włyfcy żołnierzá wypráwowáli/ według przyftoynoci fwey/ ták ci co z máiętności fwych pozytki fwe máią/ iáko y ci co z obcych/ *quoquo titulo* z nich pozytki biorá *GrabPospR* L2, L2v.

Synonimy: **1.a.** *cnota, cześć, obyczajność, poczciwość, powinność, przyzwoitość, szlachetność, uczciwość, zacność, zaleta*; **2.** *sława*; **3.** *elegancyja, foremność, ochędożenie, ochędożność, okrasa, ozdoba, ozdobność, piękność, przybranie*; **4.** *własność*.

Cf **NIEPRYZYTOJNOŚĆ, PRYZYTOJEŃSTWO**

ALKa, ZCh